

GDAŃSKIE TEKI
TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE

Tom II

TURYSTYKA I TURYSTA NAD BAŁTYKIEM

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO

GDAŃSKIE TEKI
TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE

Tom II

TURYSTYKA I TURYSTA NAD BAŁTYKIEM

pod redakcją
Magdaleny Szmytkowskiej

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2017

Kolegium Redakcyjne
Krzysztof Lewalski (przewodniczący)
Tadeusz Stegner, Anna Paner, Magdalena Nowak,
Iwona Janicka, Anna Łysiak-Łątkowska

Recenzenci
prof. dr hab. Jarosław Kłaczek
dr hab. Anita Wolaniuk, prof. UŁ
dr hab. Katarzyna Piotrowicz

Redaktor Wydawnictwa
Katarzyna Ambroziak

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Zdjęcie na okładce:
Zatoka Pucka (fot. Magdalena Szmytkowska)

Skład i łamanie
Urszula Jędrzycka

Publikacja sfinansowana z działalności statutowej Wydziału Historycznego
Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-562-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp 7

PERSPEKTYWA HISTORYCZNA

Tadeusz Stegner
„W co się bawić?” Rozrywki w nadbałtyckich kurortach w XIX wieku 15

Tomasz Kempański
*Bałtyckich kurortów czar. Rozwój infrastruktury turystycznej polskiego wybrzeża
w okresie dwudziestolecia międzywojennego 30*

Arnold Kłoczyński
Rozwój nadmorskich kurortów szwedzkich na tle przemian społecznych XVIII–XX wieku ... 53

Barbara Klasa
*Rowerem przez polskie Pomorze, Litwę i Prusy Wschodnie. Relacja brytyjskiego pisarza
i podróżnika z 1935 roku 73*

Dagmara Płaza-Opacka
*Zarządzenia wewnętrzne Komisarza Rządu w Gdyni regulujące działanie kąpieliska
Gdynia-Orłowo w latach 1936–1937. Wybór źródeł 85*

Emilia Jędrzejczyk
Od rybackiej wioski do popularnego kurortu nadmorskiego – rozwój Władysławowa 103

PERSPEKTYWA GEOGRAFICZNA (WSPÓŁCZESNA)

Marcin Połom, Janusz Górny
Rola pasażerskiej żeglugi przybrzeżnej na Zatoce Gdańskiej w rozwoju turystyki 113

Marek Kozak
Turystyczne wyzwania rozwojowe gmin pomorskich nad Bałtykiem 132

Bartosz Labuhn
*Historia i rozwój prywatnych obiektów noclegowych na przykładzie miejscowości turystycznych
w basenie Zatoki Puckiej 155*

Małgorzata Owczarek, Izabela Chlost	
<i>Klimatyczne elementy potencjału turystycznego Słowińskiego Parku Narodowego</i>	176
Klaudia Nowicka, Katarzyna Sawirska	
<i>Zagospodarowanie i funkcja turystyczna Półwyspu Helskiego i Mierzei Wiślanej w świetle badań ankietowych</i>	194
Iwona Marzejon-Frycz	
<i>Szlaki rowerowe jako sposób promocji walorów i podnoszenia atrakcyjności turystycznej regionu na przykładzie wybranych gmin Kaszub Północnych</i>	223

WSTĘP

Drugi tom „Gdańskich Tek Turystyczno-Krajoznawczych” zatytułowany *Turysta i turystyka nad Bałtykiem* stanowi kontynuację serii wydawniczej, którą zainaugurowano w 2016 roku wydaniem pierwszego tomu pod tytułem *Z turystyką przez wieki*. Zgodnie z założoną ideą każdy z corocznie wydawanych tomów jest poświęcony innemu tematowi przewodniemu, natomiast wiążącym kolejne tomy pozostanie przekrojowy charakter opisywanych przez autorów kwestii naukowo-badawczych. Niniejszy tom wyróżnia interdyscyplinarne podejście do problematyki turystyki, przedstawionej zarówno z perspektywy historycznej, jak i geograficznej przez naukowców reprezentujących te dziedziny wiedzy. Ponadto, zaprezentowane zagadnienia badawcze odniesiono do konkretnego wymiaru przestrzennego, jakim jest strefa nadmorska Bałtyku. Jest to obszar bardzo ważny w kontekście badań geograficznych, z uwagi na walory środowiskowe i możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i badań historycznych, ze względu na symbolikę miejsca, znaczoną ważnymi wydarzeniami historycznymi.

Turystyka stanowi współcześnie kluczowy sektor gospodarczy, pełniąc zarazem ważne funkcje społeczne. Te obszary, które posiadają cenne walory przyrodnicze oraz walory antropogeniczne, w tym przede wszystkim – miejsca i obiekty o znaczącej wartości historyczno-kulturowej, są atrakcyjne pod względem turystycznym, ale również rezydencjonalnym i inwestycyjnym. Wybrzeże Morza Bałtyckiego jest typowym regionem turystycznym, w którym – mimo braku wysokich temperatur powietrza i wody, typowych dla znanych ośrodków turystycznych południowej Europy – dominuje turystyka wypoczynkowa. O takim charakterze turystyki przesądzają piaszczyste szerokie plaże, unikatowe w skali Europy wały wydmowe oraz otulające je obszary leśne. Należy jednak podkreślić, że atrakcyjność turystyczną regionu bałtyckiego w dużym stopniu budują ośrodki miejskie, zlokalizowane bezpośrednio nad morzem albo w obrębie kilkudziesięciokilometrowego pasa nadmorskiego. Są wśród nich zarówno małe miejscowości portowe i lotniskowe, jak i duże miasta, które same w sobie stanowią docelową destynację dla turystów. Funkcję wypoczynkową wybrzeża bałtyckiego uzupełniają ważne dla wielkości ruchu turystycznego funkcje:

krajoznawcza i uzdrowiskowa. Sieć turystycznych szlaków pieszych i rowerowych oraz inne istotne elementy zagospodarowania turystycznego wokół Bałtyku wiążą poszczególne punkty i obszary w ważny region turystyczny. Wymiernym efektem atrakcyjności turystycznej polskiego wybrzeża bałtyckiego jest największa w Polsce oferta turystycznych miejsc noclegowych.

Turystyczny charakter Morza Bałtyckiego nie jest przypisany wyłącznie czasom współczesnym. Wspomniane walory tego obszaru stanowiły inspirację dla przyjazdu i pobytu, wypoczynku i wędrowania w celu zażycia relaksu, zbierania sił oraz powrotu do zdrowia już w czasach minionych. Świadczą o tym artykuły naukowe, które w niniejszym tomie opisują historyczną perspektywę obecności turysty nad Bałtykiem.

Tę część tomu rozpoczyna artykuł profesora Tadeusza Stegnera „*W co się bawić?*” *Rozrywki w nadbałtyckich kurortach w XIX wieku*. Autor podkreśla, że kąpieliska nadmorskie zaczęły powstawać nad Bałtykiem już pod koniec XVIII wieku, a wśród najbardziej popularnych dominowały te położone najbliżej ziem polskich, czyli Sopot, Kołobrzeg, Międzyzdroje, Świnoujście i Połoga. I chociaż na początku pełniły one głównie funkcję o charakterze uzdrowiskowym, to z biegiem lat najważniejszymi stawały się funkcje wypoczynkowa i towarzyska, generujące potrzebę realizacji nowej zabudowy i odpowiedniej infrastruktury. Spektakularny rozwój nadmorskich kurortów sprawiał, że stawały się one ważnym miejscem spotkań i spędzania wolnego czasu dla ówczesnych elit politycznych, towarzyskich i kulturalnych, nie ustępując pod względem oferty pozaleczniczej ośrodkom śródlądowym czy położonym nad cieplejszymi morzami.

Tomasz Kempniński w artykule *Bałtyckich kurortów czar. Rozwój infrastruktury turystycznej polskiego wybrzeża w okresie dwudziestolecia międzywojennego* odnosi się już do konkretnego wymiaru regionu turystycznego Bałtyku, jakim jest rozwój infrastruktury turystycznej na polskim wybrzeżu w okresie międzywojennym. Autor z całą mocą podkreśla, że ów rozwój wynikał nie tylko z rosnących potrzeb społecznych, ale raczej był stymulowany odgórnie przez władze polityczne Drugiej Rzeczypospolitej, których jedną z wielu ambicji było przekonanie polskiego społeczeństwa o niezwyklej randze oraz gospodarczym znaczeniu polskiego wybrzeża, morza i silnej floty. Wśród tych celów znalazły się również rozwój i promocja turystyki morskiej i nadmorskiej, skierowanej już nie tylko do elit, lecz także do szerszych warstw społeczeństwa. Autor znajduje szereg argumentów potwierdzających znaczenie tych działań i ich wymierne efekty w postaci rozwoju nadmorskiej infrastruktury turystycznej. Szczególnie interesująca jest kwerenda prasy okresu międzywojnia związanej tematycznie z gospodarką morską i turystyką nadmorską oraz inwentaryzacja wielu obiektów turystycznych i elementów infrastruktury, które powstawały na zaledwie siedemdziesięciokilometrowym odcinku polskiego wybrzeża.

Profesor Arnold Kłonczyński w opracowaniu *Rozwój nadmorskich kurortów szwedzkich na tle przemian społecznych XVIII–XX wieku* kontynuuje zagadnienie rozwoju kurortów nadbałtyckich, przenosząc czytelnika na szwedzką część wybrzeża Bałtyku. Autor przedstawił ciekawą retrospekcję rozwoju kurortów nadmorskich, rozpoczynając od najstarszych, których początki funkcjonowania datuje się na drugą połowę XVII wieku, poprzez kolejne chronologicznie rozwijające się w ciągu kolejnych 300 lat ośrodki, zyskujące na znaczeniu w różnych pod względem uwarunkowań społeczno-gospodarczych okresach historycznych. Pierwotnym czynnikiem determinującym dynamiczny rozwój kurortów w XVIII wieku była funkcja uzdrowiskowa, wspierana również przez ówczesnych władców Szwecji, oraz filozofia oświeceniowa, w której podkreślano bliski związek człowieka z naturą. Kolejnym czynnikiem stymulującym rozwój szwedzkich ośrodków nadmorskich był okres industrializacji miast, który wywołał naturalną potrzebę ucieczki mieszczań i burżuazji z zatłoczonych i zanieczyszczanych miast na łono natury. Trzecim zaś, wyróżnionym przez autora okresem – istotnym z punktu widzenia rozwoju kurortów nadmorskich – był wiek XX, kiedy to ze względu na wzrost zamożności społeczeństwa i zarazem wprowadzenie modelu państwa opiekuńczego – wiele osób z różnych sfer społecznych miało czas i środki, by móc skorzystać z uroków kurortów.

Odmianą bo z punktu widzenia turysty-podróżnika, perspektywę rozwoju turystyki nadbałtyckiej przedstawia Barbara Klasa w artykule *Rowerem przez polskie Pomorze, Litwę i Prusy Wschodnie. Relacja brytyjskiego pisarza i podróżnika z 1935 roku*. Tym podróżnikiem był brytyjski dziennikarz Bernard Newman, przemieszczający się podczas swoich wypraw ulubionym rowerem o imieniu George. Autorka opisuje zarówno sposoby i destynacje podróży Newmana, jak i charakter jego twórczości. W szczególności podkreśla rolę, jaką podróżnik ten odegrał w popularyzacji Polski międzywojennej, dzięki swojej relacji z podróży, którą odbył w 1934 roku i spisał w formie pracy pt. *Pedalling Poland*, wydanej w Londynie w 1935 roku.

Kolejny artykuł *Zarządzenia wewnętrzne Komisarza Rządu w Gdyni regulujące działanie kąpieliska Gdynia-Orłowo w latach 1936–1937. Wybór źródeł* autorstwa Dagmary Płazy-Opackiej to nie tylko ciekawie opisany zarys rozwoju kąpieliska morskiego w Gdyni-Orłowie od początku XX wieku, lecz także bardzo bogaty pod względem dokumentacyjnym zestaw zarządzeń Komisarza Rządu w Gdyni Franciszka Sokoła odnoszących się do funkcjonowania kąpieliska Gdynia-Orłowo. Dokumenty te przedstawione w formie jednego opracowania tworzą pełen obraz organizacji pracy kąpieliska w latach 1936–1937, czyli od chwili, kiedy kąpielisko zostało podporządkowane administracji publicznej miasta.

Artykuł *Od rybackiej wioski do popularnego kurortu nadmorskiego – rozwój Władysława Emili Jędrzejczyk* – ze względu na historyczne i współczesne odniesienia – doskonale wiąże obie zaproponowane w niniejszym tomie perspektywy. Z jednej strony

stanowi dobre zakończenie pierwszej części pracy ze względu na zaprezentowany rys historyczny Władysławowa. Natomiast za drugiej strony jest dobrym wstępem do części geograficznej tomu, bowiem przedstawia dzisiejszy obraz miasta w kontekście współczesnych przeobrażeń gospodarczych. Autorka zwraca szczególną uwagę na zmiany funkcji, których dominacja w danym okresie historycznym decydowała o kierunkach i dynamice rozwoju lokalnego. Opracowanie jest ciekawą opowieścią o mieście, którego początki zapisują się w historii pod nazwą Velaves, oznaczającą małą, ale rozwiniętą gospodarczo wioskę rolniczo-rybacką, aby dzisiaj być jedną z najprężniej rozwijających się w Polsce miejscowości o dominującej funkcji turystycznej.

Część geograficzną tomu, opisującą turystykę jako fenomen gospodarczy i turystów jako znaczących użytkowników wybrzeża bałtyckiego, rozpoczyna artykuł *Rola pasażerskiej żeglugi przybrzeżnej na Zatoce Gdańskiej w rozwoju turystyki* autorstwa Marcina Połoma i Janusza Górniego. Autorzy formułują tezę, że choć uwarunkowania przestrzenne pozwalają na organizację w Polsce połączeń transportowych na obszarze Zatoki Puckiej, Zatoki Gdańskiej, Zatoki Pomorskiej i Zalewu Wiślanego, to transport wodny jest niedocenianą w Polsce formą odbywania podróży i kojarzy się raczej z wycieczką turystyczną. Żegluga pasażerska jest istotna zarówno w kontekście rozwoju transportu, jak i turystyki. Oba te wymiary są bardzo ważne szczególnie w kontekście Zatoki Gdańskiej. Pośród wielu ważnych kwestii, które wskazują i omawiają autorzy opracowania, na pierwszy plan wysuwa się rozwój linii pasażerskiej, obsługiwanej przez tramwaje wodne, które nie tylko mogą być ważną atrakcją turystyczną, lecz także w znaczącym stopniu odciążą nadmierny ruch kołowy z Trójmiasta do Helu, co wpłynie na podniesienie powiązań komunikacyjnych i zarazem na ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze.

Kompleksowo do kwestii współczesnej turystyki, zarówno w wymiarze merytorycznym, jak i przestrzennym, podszedł profesor Marek Kozak w artykule *Turystyczne wyzwania rozwojowe gmin pomorskich nad Bałtykiem*. Na początku autor wyjaśnia zmiany, jakie zaszły w paradygmacie rozwoju współczesnej turystyki, i podkreśla, że zmiany te przez wielu pozostały niezauważone z powodu natłoku kluczowych dla okresu transformacji wydarzeń, takich jak re-demokratyzacja, rozwój gospodarki wolnorynkowej czy wstąpienie Polski do OECD, NATO i Unii Europejskiej. Na bazie zebranych danych ilościowych i dostępnych informacji, a także pogłębionych analiz autor sformułował – ciekawe i kluczowe z punktu widzenia rozwoju turystyki – wyzwania dla gmin nadmorskich, w tym współpracę między samorządami lokalnymi, ograniczenie sezonowości, potrzebę wspierania rozwoju konkurencyjnej turystyki i przede wszystkim zmianę świadomościową.

Bardzo interesująco współczesny wątek rozwoju turystyki nad Bałtykiem rozwinął Bartosz Labuhn w artykule *Historia i rozwój prywatnych obiektów noclegowych na*

przykładzie miejscowości turystycznych w basenie Zatoki Puckiej. Opracowanie przedstawia autorskie badania nad historią kształtowania infrastruktury turystycznej na obszarze nadmorskim. Polem badawczym zostały miejscowości położone nad Zatoką Pucką, w których działalność w sferze rozwoju turystyki jest najintensywniejsza spośród wszystkich obszarów wypoczynkowych na terenie województwa pomorskiego. Żywiłowy rozwój infrastruktury wypoczynkowej ingeruje wyraźnie w struktury urbanistyczne oraz układy ruralistyczne, co skutkuje trwałym chaosem w przestrzeni. W artykule omówiono swoistą ewolucję formy letniskowej kwatery turystycznej: od skromnej chaty rybackiej aż po obecnie oferowane apartamenty na wynajem. Autor jako urbanista w sposób krytyczny odnosi się do realizowanej współcześnie zabudowy letniskowej, podając zarazem przykłady dobrych praktyk i rozwiązań.

Przyrodniczym aspektem rozwoju turystyki nad polskim wybrzeżem Bałtyku zajęły się Małgorzata Owczarek i Izabela Chlost, które w artykule *Klimatyczne elementy potencjału turystycznego Słowińskiego Parku Narodowego* dokonały przeglądu cech warunków bioklimatycznych w rejonie SPN, wykorzystując w tym celu metody oceny oddziaływania warunków klimatycznych na rekreację i turystykę. Autorki powiązały cechy klimatu w danym okresie roku kalendarzowego z najlepszym dla danego typu pogody rodzajem turystyki, a także wskazały na takie aktywności turystyczne, które można realizować poza ścisłym sezonem wakacyjnym, co mogłoby sprzyjać wydłużaniu sezonu turystycznego i ograniczaniu koncentracji ruchu turystycznego w dwóch miesiącach letnich.

Przedostatnim artykułem w publikacji jest opracowanie *Zagospodarowanie i funkcja turystyczna Półwyspu Helskiego i Mierzei Wiślanej w świetle badań ankietowych* autorstwa Klaudii Nowickiej i Katarzyny Sawirskiej. Stanowi ono interesujące studium porównawcze dwóch najintensywniej wykorzystywanych obszarów turystycznych polskiego wybrzeża Bałtyku, czyli Półwyspu Helskiego i Mierzei Wiślanej. Jak zauważają autorki, mimo że oba obszary posiadają zbliżone walory przyrodnicze oraz utrwalony wizerunek miejsc oferujących doskonałe warunki do uprawiania wszelkich form turystyki, zwłaszcza turystyki wypoczynkowej, to ich użytkownicy, czyli turyści, są już wyraźniej zróżnicowani. Wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły na określenie profilu typowego turysty odwiedzającego Półwysep Helski i Mierzeję Wiślaną oraz najpowszechniejszych form turystyki tożsamych z wybranymi do analizy miejscami.

Część geograficzną i zarazem cały niniejszy tom zamyka artykuł Iwony Marzejon-Frycz zatytułowany *Szlaki rowerowe jako sposób promocji walorów i podnoszenia atrakcyjności turystycznej regionu na przykładzie wybranych gmin Kaszub Północnych*. Jest to klasyczne studium z zakresu geografii turystyki, którego problematyka dotyczy turystyki rowerowej, analizowanej z punktu widzenia infrastruktury niezbędnej dla wspierania tego typu turystyki kwalifikowanej, która może wpłynąć na podniesienie atrakcyjności

turystycznej Kaszub Północnych. Autorka, poza ciekawą analizą sieci szlaków rowerowych, wskazuje na ich znaczenie w kontekście współpracy międzygminnej oraz sposobów integracji regionalnej i wspólnej promocji atrakcji turystycznych.

Powyższy przegląd prac potwierdza ogromną różnorodność podejść w badaniach historycznego i geograficznego aspektu turystyki. Ta różnorodność łączy się nie tylko z różnymi dyscyplinami naukowymi, lecz także z wieloma perspektywami badawczymi, reprezentowanymi w obrębie obu dziedzin wiedzy. Wiąże zaś te wszystkie podejścia miejsce, jakim jest wybrzeże bałtyckie, ale również czas, który mimo że przemija, to pozostawia ślad danej epoki w przestrzeni materialnej w postaci konkretnych obiektów, jak i w przestrzeni niematerialnej w formie np. zapisów historycznych czy wspomnień.

Mam nadzieję, że zaprezentowane tu badania, obserwacje, spostrzeżenia i wnioski znajdą uznanie w oczach czytelników tego i kolejnych tomów wydawanych w ramach cyklu „Gdańskie Teki Turystyczno-Krajoznawcze”.

Magdalena Szmytkowska